

УДК 35.073.1:81.272 (477)
DOI 10.36030/2310-2837-4(99)-2020-57-68

ВПЛИВ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА НА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

О. М. Кантур,
Національна академія державного управління при Президентові України

У статті проаналізовано діяльність усіх президентів незалежної України та окреслено їхню роль у питаннях формування державної мовної політики у 1991–2020 рр. Охарактеризовано три ключових закони та конституційні положення, на основі яких відбувалося створення нормативно-правових актів у сфері функціонування державної та інших мов в Україні. Зроблено спробу узагальнити законодавчу базу цього періоду для розуміння напрямку подальших досліджень щодо вдосконалення правового врегулювання мовного питання.
Ключові слова: державна мова; державна мовна політика; мовні відносини; мовне законодавство; мовна ситуація; президенти України.

THE INFLUENCE OF THE INSTITUTION OF PRESIDENCY ON THE FORMATION OF THE STATE LANGUAGE POLICY OF UKRAINE

O. M. Kantur,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

The article analyzes the activities of all presidents of independent Ukraine and outlines their role in the formation of Ukraine's language policy in 1991–2020. Three key laws and constitutional provisions are described, based on which normative legal acts in the sphere of functioning of the state and other languages in Ukraine were created. An attempt has been made to generalize the legal framework of these years to understand the direction of further work to improve the legal regulation of the language issue.
Keywords: state language; state language policy; language relations; language legislation; language situation; presidents of Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Протягом усієї історії незалежності України питання мовного врегулювання завжди відіграло особливо важливу роль у суспільстві. Адже саме мова є одним з головних атрибутів суверенності кожної держави. Після розпаду Радянського Союзу Українська держава отримала у спадок не лише штучно нав'язані тоталітарним режимом культурні цінності та мовні орієнтири, а й недосконале законодавство у сфері реалізації державної мовної політики, яке забезпечувало панівний стан російської мови на теренах України. Відсутність стійкої державної мовної політики та колізії у правовому полі нерідко використовувалися політичними групами для того, аби продукувати в українському суспільстві суперечливі та ворожі настрої; відволікати увагу соціуму від економічних і соціальних проблем; забезпечувати сприятливе підґрунтя для виправдання подальшої агресії з боку Російської Федерації з метою уникнення правової відповідальності, передбаченої нормами міжнародного права. До того ж у сучасних умовах гібридної війни з РФ створення повноцінної законодавчої бази у сфері

мовної політики набуває особливого значення в контексті національної безпеки держави.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема формування мовної політики є важливим об'єктом для вивчення як лінгвістичних, так і політичних наук, результати дослідження якої відображено в працях українських і зарубіжних учених.

Наукове опрацювання питання функціонування мовної політики в Україні стало можливим лише на початку 90-х рр. ХХ ст. Першою такою працею можна вважати монографію І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?», написану ще в середині 60-х рр., але видану вже в незалежній Україні (Дзюба, 1998). У ній уперше порушувалося питання викорінення української мови з усіх суспільних сфер тодішньої України, охарактеризовано вплив денационалізації на моральний стан суспільства. Про роль мови у становленні нації писали у своїх працях П. Гриценко (2018), Л. Масенко (2010), А. Погрібний (2003), О. Пономарів (1990), Я. Радевич-Винницький (1997) та ін. Питанням сучасної мовної політики у державотворчих процесах і державному управлінні зокрема

© Кантур О. М., 2020

присвячено роботи Б. Ажнюка (2017), В. Гошовської (2013), Г. Євсєєвої (2008), О. Куця (2004), О. Литвиненка (2018), І. Лопушинського (2012), О. Сергєєвої (2007). Ретроспективний огляд нормативно-правового законодавства з питань мовної політики за період незалежності можна простежити в розвідках Т. Приступенко (2018). А в дослідженнях Ю. Бестерс-Дільгер (2010), Н. Кісс (2019), Т. Марусика (2015) та Л. Масенко (2018; 2019) здійснено аналіз політичної риторики щодо мовного питання в розрізі діяльності президентів України.

Утім, поряд із розмаїттям опублікованих праць, пов'язаних із мовним питанням у державотворчому процесі, системного і повного дослідження проблеми формування мовної політики України за часів діяльності кожного з шести президентів України поки не існує.

Мета статті – визначити роль кожного з шести президентів України у формуванні мовної політики в частині забезпечення належного функціонування української мови як державної.

Мета статті реалізується через такі завдання: дослідити нормативно-правові акти з питань забезпечення функціонування української мови як державної, що були напрацьовані протягом каденцій кожного з президентів України, здійснити їхній аналіз і впорядкування, показати цілісну картину державної мовної політики України за три десятиліття незалежності, на основі результатів дослідження сформулювати рекомендації щодо її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. У боротьбі за власну національну ідентичність, незалежну державу та самобутність української культури питання мови завжди відігравало надзвичайно важливу роль, передусім як головний націєтворчий компонент. До того ж воно нерідко використовувалося політичною елітою в необхідному для неї ключі. Подібні спроби маніпуляцій у мовному вимірі викликали значний суспільний резонанс і спротив із боку полімовного населення. Зрештою, формування загальнодержавної мовної політики безпосередньо залежало від того, які зовнішньополітичні орієнтири мала чинна влада.

У 1991 р., коли Україна здобула незалежність, вона отримала у спадок законодавство Радянського Союзу. Зокрема, йдеться про ту його частину, яка регулювала мовні відносини в незалежній Україні. Так, залишалася чинною Конституція Української РСР 1978 р., яка юридично закріплювала статус української мови як державної, але водночас дозволяла використовувати у соціально-побутовій сфері життя російську мову. Разом з

тим продовжував діяти Закон «Про мови в Українській РСР», який був ухвалений 28 жовтня 1989 р. Незважаючи на те, що в ньому закріплювався статус української мови як державної, він продовжував просувати та легалізувати статус російської мови на теренах України як мови міжнаціонального спілкування народів Радянського Союзу і, як наслідок, держава мала б забезпечувати вільне користування нею (Про мови, 1989). До того ж закон установлював, що російська мова може бути мовою роботи та діловодства (ст. 11), мовою технічної й проектної документації (ст. 13), мовою виховання та освітнього процесу (ст. 25–28), а також використана для оформлення науково-дослідних робіт (ст. 30) тощо (Про мови, 1989). Завдяки такому потужному юридичному фундаменту, який був закладений радянською законодавчою системою, зросійщення української нації тривалою і в період становлення незалежності Україні. Тож використання російської мови переважало в усіх сферах життя суспільства.

Незважаючи на притаманні йому недоліки, Закон «Про мови в Українській РСР» (Про мови, 1989) лише з незначними правками, внесеними у 1995 та 2003 рр., протягом 22 років вважався базовим для більшості нормативно-правових актів, з яких формувалася мовна політика України.

В історії України 1991 р. ознаменувався не лише відновленням нашою державою незалежності, а й приходом до влади першого Президента – до того Голови Верховної Ради УРСР Л. Кравчука. Утім, варто зазначити, що протягом його президентства відбулися основні державні процеси, що сприяли становленню України як незалежної держави. Така позиція знайшла підтримку в тогочасному суспільстві та дала змогу закріпити за Л. Кравчуком статус першого президента-державника, який намагався сприяти формуванню проукраїнського вектору розвитку держави, що значною мірою було на руку його політичним опонентам. Адже тогочасні напрацювання у сфері мовної політики стосувалися більшою мірою саме освіти. За часи його президентства було збільшено кількість україномовних шкіл, що було зумовлено чисельністю етнічного населення, яке становило 72,7 % згідно з переписом 1989 р. (Національний склад УРСР, 1989). Звичайно ж, подібне рішення викликало спротив населення Сходу країни, зокрема воно розцінювалося як примусова політика українізації. Варто зазначити, що така реакція залишилася звичною моделлю поведінки для Сходу України на будь-які намагання законодавчо підтримати розвиток української мови. Знову ж таки, як правило, ці

настрої підтримуються та підсилюються завдяки ініціативам тих чи інших політиків, що лобіюють питання мовного законодавства, в якому зацікавлена політична еліта, представниками якої вони є. Отже, період президенства Л. Кравчука все ж можна розцінювати як початок боротьби української мови за панівне місце в суспільстві незалежної України. Певна річ, докладених зусиль виявилось недостатньо, адже вони охоплювали переважно освітню сферу, у той час як законодавча база, ЗМІ та соціально-культурна сфери суспільного життя продовжували російщуватися.

У 1994 р. відбулися дострокові президентські вибори, перемогу в яких здобув Л. Кучма. У своїй передвиборчій програмі він зосередив увагу електорату саме на мовному питанні. «Кучма одночасно сигналізував повернення до ідеї «одна нація – дві мови», яку не випадково в модифікованій формі «дві мови – один народ» можна побачити в програмі Партії регіонів» (Бестерс-Дільгер, 2010, с. 90). Власне, якщо розглядати мовну політику того часу, її можна охарактеризувати неоднозначно. За час своєї першої каденції (1994–1999 рр.) Л. Кучма не виконав свою передвиборчу обіцянку щодо закріплення за російською мовою статусу державної. Однак завдяки просуванню подібних наративів у ЗМІ йому вкотре вдалося актуалізувати це питання.

Водночас у другій половині 90-х рр. ХХ ст. було ухвалено низку законодавчих ініціатив, що стосувалися мовного законодавства. Так, у 1996 р. була прийнята Конституція України, ст. 10 якої закріплювала за українською мовою статус державної. Разом з тим продовжував діяти основний мовний Закон «Про мови в Українській РСР» 1989 р., що спричинило відсутність юридичних механізмів захисту української мови.

У 1997 р. Указом Президента України було створено Раду з питань мовної політики при Президентові України, основним завданням якої було проведення ефективної роботи, пов'язаної з розробкою пропозицій щодо формування мовної політики, створення необхідних умов для функціонування державної мови в усіх сферах суспільного життя, вільного розвитку, використання і захисту російської, інших мов національних меншин України (Про Раду, 1997). Уже наступного року було ухвалено Закон України «Про кінематографію», згідно з яким фільми в українському прокаті повинні бути продубльовані українською або ж мати українські субтитри. Цей закон не містив норми контролю його виконання, тому де-факто він не був реалізований (Про кінематографію, 1998).

Важливе значення для конкретизації конституційної норми щодо державної мови мало офіційне тлумачення ст. 10 Конституції, надане Конституційним Судом України 14 грудня 1999 р., який у своєму рішенні проголосив, що «положення ч. 1 ст. 10 Конституції України, за яким «державною мовою в Україні є українська мова», треба розуміти так, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України у здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом (ч. 5 ст. 10 Конституції України) (Рішення Конституційного Суду, 1999).

Під час президентської кампанії у 1999 р. Л. Кучма знову вдався до тези офіційної двомовності в країні. До того ж його передвиборчі обіцянки підсилювалися відповідними законодавчими ініціативами. Зокрема, він дозволив складати вступні іспити до закладів вищої освіти російською мовою.

Державну мовну політику під час другого терміну президенства Л. Кучми також можна охарактеризувати як білінгвістичну. Адже у 2003 р. була ратифікована Європейська хартія регіональних мов і мов меншин. Неоднозначність тлумачення статей згаданого документа вкотре призвела до використання його як юридичного механізму захисту російської мови, оскільки на підставі окремих хибно витлумачених положень вона підпадала під категорію мов, що потребують захисту й підтримки. Того ж 2003 р. затверджено Державну програму розвитку і функціонування української мови на 2004–2010 роки.

Знову ж таки саме під час каденції Л. Кучми у 2000 р. було створено Державний комітет інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України, у межах якого діяв Департамент мовної політики. Однак його повноцінна робота розпочалася лише у 2003 р. Варто зазначити, що створення цілого урядового органу, завданням якого була б реалізація мовної політики, дає підстави вважати, що політикум усвідомлював необхідність і важливість провадження мовної політики. Однією із суспільно важливих ініціатив вищезгаданого відомства стала ідея очільника Національної ради з питань телебачення і радіомовлення відмовити у ліцензії тим радіостанціям, які не мовлять українською мовою. Незважаючи на те, що ця ідея так і залишилася лише ідеєю, у суспільстві почали порушувати питання регулювання ЗМІ саме у мовному вимірі.

За півтора десятиліття незалежності було ухвалено низку законодавчих актів, що регу-

люють порядок застосування мов в Україні, зокрема такі закони України: «Про громадянство України» від 8 жовтня 1991 р.; «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 р.; «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 р.; «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р.; «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 р.; «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 р.; «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р.; «Про освіту» від 23 березня 1996 р.; «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р.; «Про рекламу» від 3 липня 1996 р.; «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р.; «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р.; «Про видавничу справу» від 5 червня 1997 р.; «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України» від 18 липня 1997 р.; «Про кінематографію» від 13 січня 1998 р.; «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» від 23 грудня 1998 р.; «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р.; «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1999 р.; «Про громадянство України» в редакції від 18 січня 2001 р.; «Про вищу освіту» від 17 січня 2002 р.; «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» від 15 травня 2003 р.; «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 р. та інші нормативно-правові акти (Законодавство України).

Аналіз вищезгаданих законодавчих актів, пов'язаних із використанням мов у різних галузях, засвідчує, що відповідні правові норми запроваджуються відсильним і регламентуючим методами. Як приклад першого з названих методів можуть слугувати, наприклад, ст. 11 Закону України «Про інформацію» (1992 р.), де йдеться про те, що «мова інформації визначається Законом «Про мови в Україні», іншими законодавчими актами України в цій галузі, міжнародними договорами та угодами, ратифікованими Україною» (Про інформацію, 1992); ст. 6 Закону України «Про кінематографію» (1998 р.), в якій зазначено, що «застосування мов у галузі кінематографії здійснюється згідно зі ст. 10 Конституції України» (Про кінематографію, 1998).

Відповідно прикладом регламентуючого методу є ст. 56 Закону України «Про Конституційний Суд України» (1996 р.), де йдеться, що «у Конституційному Суді України провадження ведеться, рішення, ухвали приймаються, висновки даються та оприлюднюються державною мовою. Учасники конституційного провадження, які не володіють державною мовою, мають пра-

во користуватися послугами перекладача» (Про Конституційний Суд, 1996).

Не було виправдано сподівань українського суспільства на покращення мовної ситуації в Україні і за президенства В. Ющенка (2005–2010 рр.). Його слабкість як державного діяча виразно виявилася і в ставленні до мовної політики. Через уведення в дію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, що стала одним із основних документів, до якого апелювали противники зміцнення статусу і розвитку української мови, В. Ющенко так і не зміг повноцінно провадити політику українізації. У 2006 р. під час засідання Загальнонаціонального круглого столу було підписано Універсал національної єдності, який регламентував те, що держава мала забезпечити «всебічний розвиток і функціонування української мови як державної та мови офіційного спілкування у всіх сферах суспільного життя на всій території України як основи самоідентифікації народу і держави» (Універсал національної єдності, 2006). Однак, аби уникнути мовного розколу в суспільстві, «Партія регіонів» пролобіювала гарантоване кожному громадянину право вільно використовувати «в усіх життєвих потребах» російську чи іншу рідну мову «відповідно до Конституції України та Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» (Універсал національної єдності, 2006). Лише наприкінці свого президентського терміну В. Ющенко затвердив Концепцію державної мовної політики, яка мала на меті сприяти українізації суспільства, в тому числі передбачала «розширення застосування української мови в засобах масової інформації, сфері культури, освіти і науки» (Про Концепцію, 2010).

Відсутність стійкої державницької позиції щодо мовного питання скористалися проросійські політичні сили, які здобули перемогу на президентських виборах 2010 р. Політика нового Президента України, лідера «Партії регіонів» В. Януковича, мала діаметрально протилежний вектор щодо діяльності попередньої влади. Так, замість політики поступової українізації відбулося інтенсивне повернення до реалізації політики двомовності в країні. Яскравим прикладом стало призначення Міністром освіти і науки України Д. Табачника, однією з перших ініціатив якого стало звернення до Президента України щодо скасування Концепції державної мовної політики (Макарець, 2017), ухваленої В. Ющенком. До того ж розпочалося активне напрацювання саме мовного законодавства, яке дало б змогу юридично закріпити ідею полімовності українців. Зокрема, у 2010 р. до Верховної Ради України

надійшов законопроект «Про мови в Україні» (Про мови, 2010), який набув значного розголосу в суспільстві, адже містив цілу низку статей, які б дали змогу російській мові посісти домінуючу позицію в українському суспільстві. Усвідомлюючи складну та напружену ситуацію, зумовлену поданням цього законопроекту, спікер Верховної Ради України В. Литвин відправив його до цілої низки провідних українських і зарубіжних профільних інституцій, зокрема Високому комісару ОБСЄ з питань національних меншин К. Воллебеку та Венеціанській комісії, Інституту української мови, Інституту мовознавства ім. О. Потебні, Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. Всі вони констатували непропорційно велику підтримку російської мови та зауважили, що ухвалення цього документа лише посилить розкол суспільства саме на мовному ґрунті. Зрештою, законопроект був знятий із розгляду, однак до парламенту було внесено інший, змінений варіант – «Про засади державної мовної політики» (Про засади, 2012), який було ухвалено 3 липня 2012 р. Як наслідок російська мова здобула статус регіональної у більшості південно-східних регіонів країни. Відбулося це, насамперед, через те, що в цьому законі не було однозначного визначення поняття «регіон», що, відповідно, відкрило можливість для міських та обласних рад ухвалювати подібні рішення незважаючи на те, що ці питання не належать до компетенції місцевих органів влади.

Протягом перших шести місяців після ухвалення Закону України «Про засади державної мовної політики» відбувалися так звані «паради регіональних мов». «У 9 регіонах країни статусу регіональної набула російська мова. Закарпаття визнало лише «особливий статус» угорської, румунської та русинської мов. Водночас на Одещині влада відмовилася визнавати регіональною болгарську мову» (Дмитрук, 2013). За даними аналітичного огляду «Становище української мови в Україні в 2012 році», оприлюдненими рухом «Простір свободи», «в Україні вперше за роки незалежності зменшилася частка школярів, які навчаються українською мовою; книг українською мовою надруковано менше половини від загального тиражу; на телебаченні, радіо, пресі та в сфері послуг стала домінувати російська мова» (Аналітичний огляд, 2012).

Цілком природно, що така ситуація викликала обурення суспільства, що разом з іншими факторами спричинили Революцію гідності, внаслідок якої В. Янукович самоусунувся від виконання обов'язків Президента. Тимчасово обов'язки

Президента України були покладені на голову Верховної Ради О. Турчинова. Тоді ж парламент ухвалив Закон України «Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про засади державної мовної політики» (Про визнання, 2012), який не був підписаний. Однак таким рішенням швидко скористалася російська пропаганда.

У 2014 р. в Україні відбулися позачергові президентські вибори, перемогу в яких здобув П. Порошенко. Проте питання основного закону, який регулює мовне питання в Україні, залишалося відкритим. Незважаючи на це, протягом 2014–2019 рр. було створено цілу низку правових механізмів, які закріплювали і покращували статус української мови у правовому полі. Так, у 2015 р. було утворено Раду з питань національної єдності, однією із головних функцій якої стало напрацювання пропозицій щодо провадження державної мовної політики.

У 2016 р. 57 народних депутатів звернулися з поданням до Конституційного Суду України з метою визначення статусу Закону України «Про засади державної мовної політики». 28 лютого 2018 р. Суд визнав закон неконституційним «у зв'язку з порушенням процедури його ухвалення» (Рішення Конституційного Суду, 2018). Після цього в галузі мовного законодавства утворилися юридичні прогалини, оскільки регулювання мовних відносин регулювалося лише ст. 10 Конституції України. Однак протягом 2016–2018 рр. було ухвалено цілу низку законів, які мали на меті закріпити статус української мови у засобах масової інформації. Зокрема, у 2016 р. парламент ухвалив Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про телебачення і радіомовлення» (щодо частини пісень державною мовою в музичних радіопрограмах і радіопередачах)», який установив так звані квоти на українськомовний продукт на радіостанціях (Про телебачення, 2016). У 2017 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації» (Про внесення, 2017), який збільшив частку українськомовного продукту на телебаченні шляхом квотування. Зрозуміло, що ухвалення цих законів не вирішувало проблему двомовності в Україні, однак воно значною мірою збільшило домінуючу позицію української мови в соціогуманітарній сфері. Варто додати, що того ж року набув чинності Закон України «Про освіту» (2017), завдяки якому українська мова стала єдиною мовою освітнього процесу. Його ухвалення викликало шквал критики з боку Молдови, Румунії, Польщі, а надто Росії

й Угорщини. Однак Венеційська комісія визнала документ юридично унормованим і порадила лише збільшити перехідний період для впровадження окремих положень закону (Opinion on the Provisions, 2017).

Верховна Рада України 25 квітня 2019 р. ухвалила Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (Про забезпечення, 2019). Указаний закон заклав більшість проблемних питань щодо статусу української мови.

Зокрема, Закон визначає, що «єдиною державною (офіційною) мовою в Україні є українська мова» (ст. 1). «Закон регулює функціонування і застосування української мови як державної у сферах суспільного життя, визначених цим Законом, на всій території України. Дія цього Закону не поширюється на сферу приватного спілкування та здійснення релігійних обрядів» (ст. 2). Крім того, Закон покликаний захищати державний «статус української мови»; сприяти утвердженню «української мови як мови міжетнічного спілкування в Україні»; «функціонування державної мови як інструмента об'єднання українського суспільства, засобу зміцнення державної єдності та територіальної цілісності України, її незалежної державності і національної безпеки», а також «застосування української мови як державної на всій території України у сферах суспільного життя, ...а також у міжнародному спілкуванні, під час здійснення посадовими та службовими особами представницьких функцій»; сприяти розвитку Української мови для зміцнення національної ідентичності, збереження національної культури, традицій, звичаїв, історичної пам'яті та забезпечення її подальшого функціонування як державотворчого чинника української нації»; всебічно сприяти підтримці української мови (ст. 3) (Про забезпечення, 2019).

Закон передбачає, що «кожний громадянин України зобов'язаний володіти державною мовою» (ч. 1 ст. 6).

У ч. 1 ст. 9 наведено перелік осіб, які зобов'язані «володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків». Серед них – державні високопосадовці, службовці, адвокати, нотаріуси, педагоги, медичні працівники, тощо (Про забезпечення, 2019).

Рівень володіння державною мовою зазначених у ч. 1 ст. 9 Закону осіб «засвідчується державним сертифікатом про рівень володіння державною мовою, що видається Національною комісією зі стандартів державної мови» (ч. 2 ст. 10) (Про забезпечення, 2019).

Законом передбачено застосування державної мови в роботі органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій державної і комунальної форм власності (Про забезпечення, 2019).

Також у Законі визначено, що «мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова», при цьому «особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини України» (ст. 21) (Про забезпечення, 2019).

Закон регулює застосування державної мови у сфері користувацьких інтерфейсів комп'ютерних програм та вебсайтів (ст. 27), у сфері обслуговування споживачів (ст. 30), у сфері діловодства, документообігу, листування і звітності (ст. 37), а також у назвах органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування (ст. 39) (Про забезпечення, 2019).

Законодавчим актом запроваджується посада Уповноваженого із захисту державної мови для «сприяння функціонуванню української мови як державної у сферах суспільного життя на всій території України». Зокрема, Уповноважений здійснює «захист української мови як державної; забезпечує моніторинг виконання законодавства про державну мову; розглядає скарги фізичних і юридичних осіб на дії та бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування... щодо дотримання вимог законодавства про державну мову» тощо (ст. 49) (Про забезпечення, 2019).

Крім того, у Законі визначено відповідальність за порушення його вимог. Вони наберуть чинності через три роки з дня набрання чинності цим Законом (16 липня 2019 р.) (Про забезпечення, 2019).

У 2020 р. завдяки перемозі В. Зеленського на президентських виборах та проведенню дострокових парламентських виборів вкотре активізувався рух проросійських політичних сил. Відтак не встиг закон набути чинності, як 21 червня 2019 р. до Конституційного Суду України надійшло подання 51 народного депутата, які висловили прохання перевірити на відповідність Конституції Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». У вказаному поданні депутати запропонували визнати закон «таким, що не відповідає Конституції України» (Конституційне подання, 2019).

Наприкінці серпня 2019 р., у перші дні роботи парламенту IX скликання, депутати від Опозиційної платформи «За життя» (ОПЗЖ) зареєстрували два законопроекти, завданням яких було переглянути мовну політику. Законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» (Про внесення змін, 2019), поданий для унеможливлення переходу шкіл з російською мовою навчання на викладання державною мовою, та законопроект «Про мови в Україні» (Про мови, 2019) фактично мали б замінити собою нещодавно ухвалений закон про функціонування української мови як державної. 6 грудня 2019 р. Венеційська комісія оприлюднила висновки щодо закону про забезпечення функціонування української мови як державної (Opinion on the Law, 2019). У рішенні йдеться про те, що чинний закон має кілька проблемних моментів, які слід переглянути. У законі не прописані права нацменшин, а тому, доки не буде ухвалений окремий присвячений цьому закон, імплементацію наявного Закону варто припинити. Водночас експерти радять скасувати механізм санкцій або, принаймні, зробити його недієвим. Також вони запропонували усунути положення, які «передбачають диференційоване ставлення до мов корінних народів, мов національних меншин, що є офіційними мовами ЄС, та мов національних меншин, що не є офіційними мовами ЄС» (Opinion on the Law, 2019). Але саме за допомогою такого інструменту розробники мовного закону намагалися усунути дисбаланс, який сприяв домінуванню російської мови над мовами інших нацменшин і перешкоджав їх нормальному розвитку.

Крім того, депутат від «Слуги народу» М. Бужанський вніс до парламенту законопроект про скасування закону про мову, спираючись на рішення Венеційської комісії. Згодом цю ініціативу відкликали, але натомість з'явилась інша. М. Бужанський («Слуга Народу») та О. Волошин (ОПЗЖ) зареєстрували два законопроекти: «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» (Про внесення змін, 2020) та «Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України (щодо мови роботи)» (Про внесення змін до Регламенту, 2020).

У липні 2020 р. Верховна Рада України мала намір розглянути ще один законопроект М. Бужанського № 2362 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо навчання державною мовою в закладах освіти». Документом передбачалося внесення змін до законів про мову і про освіту та запропоновано перенесення з 2020 на 2023 р. перехід російськомовних 5–11-х класів на навчання українською мовою (Про внесення змін, 2020). Зазначені законопроекти викликали

великий спротив у суспільстві. Проти нього виступило Міністерство освіти і науки України та освітянська спільнота. 16 липня 2020 р. під Верховною Радою відбулася багатолюдна акція на захист державної мови. Законопроект так і не був розглянутий парламентом, і «1 вересня 2020 року близько 200 тисяч учнів, які раніше навчалися російською, перейшли на навчання українською мовою» (Щур, Горбатенко, 2020).

Разом з тим Конституційний Суд 7 липня 2020 р. почав розгляд подання 51 депутата щодо відповідності Конституції Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (Розгляд справи, 2020).

Нормалізації мовної ситуації в сучасній Україні перешкоджає її надмірна політизація. Мовна тема використовується політичними силами різних спрямувань для досягнення власних цілей та реалізації інтересів. Водночас це сфера, в якій досі держава так і не сформулювала комплексної стратегії, а в суспільстві не досягнуто консенсусу між різними групами інтересів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Питання мови в українському державотворенні залишається одним з найактуальніших. За майже тридцятилітню історію існування незалежної України держава, зокрема і всі шість президентів, так і не завершили процес формування цілісної мовної політики, яка б давала змогу безперешкодно функціонувати українській мові як державній в усіх сферах суспільного життя на всій території України, одночасно забезпечуючи співіснування мов національних меншин у місцях їхнього компактного проживання.

Розвиток української мовної політики нерозривно пов'язаний із загальнополітичним процесом в Україні і зміною політичних циклів, яка де-юре і де-факто відбувається після кожних президентських виборів. Так, за Л. Кравчука розпочалась поступова дерусифікація в освіті й інших сферах суспільного життя, що було спричинено відновленням незалежності і значним суспільним запитом. Згодом мовне питання під час своєї передвиборчої кампанії на Півдні і Сході, де мешкає найбільше російськомовних громадян, використав Л. Кучма. Хоча за його каденції була ухвалена Конституція України, у ст. 10 якої українську мову визначено державною, сформовано більшу частину законодавчої бази, що стосується мови, але де-факто українська мова не отримала всіх задекларованих прав. В. Ющенко, який прийшов до влади завдяки подіям Помаранчевої революції і масштабним процесам національного відродження, став заручником тогочасної по-

літичної ситуації, у зв'язку з чим був змушений відмовитися від великої кількості повноважень Президента України на користь парламенту й уряду. Тому більшість його ініціатив, що стосувалися покращання мовної політики, так і залишилися просто деклараціями, а хибне трактування ратифікованої у 2006 р. Європейської хартії регіональних мов або мов меншин призвело до так званого «параду мовних суверенітетів» у деяких регіонах країни, що, своєю чергою, загострило мовне питання в українському суспільстві. З приходом до влади В. Януковича питання повернення російської мови в усі сфери суспільного життя стало його пріоритетом. Період президенства В. Януковича характеризується швидкими і рішучими діями щодо напрацювання відповідного законодавства. У 2012 р. було прийнято Закон України «Про засади державної мовної політики», що став потужною базою для повернення русифікації в усі сфери життя. Ухвалення цього закону викликало хвилю невдоволення в суспільстві. Вважається, що боротьба за українську мову стала одним з поштовхів до Революції гідності та повалення режиму В. Януковича. Наступний політичний цикл, який розпочався після обрання президентом П. Порошенка, позначився посту-

пом у становленні української мови як державної, розширенням її вжитку. За його каденції було скасовано дію Закону України «Про засади державної мовної політики», внесено суттєві зміни до законодавчих актів, що стосувалися розвитку української мови і, насамкінець, схвалено Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», яким уперше в історії незалежної України значно посилилася роль української мови. Однак із приходом до влади В. Зеленського активізувалися проросійські сили, які своїми діями намагаються підняти статус української мови, пропонуючи внести суттєві зміни до законодавства, апелюючи до рішення Венеційської комісії. Разом з тим В. Зеленський вважає, що питання мови в Україні є штучним.

Отже, на сучасному етапі для повноцінного функціонування мовної політики державі необхідно законодавчо врегулювати питання визначення мовних прав корінних народів і національних меншин. Разом з тим виникає потреба остаточно сформувати цілісну систему мовного законодавства шляхом ліквідації суперечливих та неузгоджених між собою норм законів, які регулюють застосування мов у різних сферах державного та суспільного життя.

Список використаних джерел

- Ажнюк Б. Мовне законодавство і мовне планування в сучасній Україні. *Мовознавство*. 2017. № 4. С. 28–40.
- Аналітичний огляд «Становище української мови в Україні в 2012 році». URL: <https://prostirsvobody.org/news/0/460/> (дата звернення: 07.09.2020).
- Бестерс-Дільгер Ю. Українська мовна політика з 1991 по 2009 рік: погляд ззовні. *Мова і суспільство* : зб. наук. пр. Львів : ВЦ Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2010. Вип. 1. С. 88–94.
- Гошовська В. А. Мовна політика в Україні : навч.-метод. матеріали / уклад : А. В. Фоменко, Ю. В. Стрілецька. Київ : НАДУ, 2013. С. 36.
- Гриценко Павло. Українська мова: державна і державотворча. *Український інформ. простір*. 2018. Вип. 1. С. 32–42.
- Дзюба І. М. Інтернаціоналізм чи русифікація? Київ : Видавн. дім «Киево-Могилян. акад.», 1998. 276 с.
- Дмитрук Наталія. Паради регіональних мов зачепили 10 регіонів України. *Український тиждень*. 2013. 21. січ. URL: <https://tyzhden.ua/News/72922> (дата звернення: 15.09.2020).
- Євсєєва Г. П. Мовна політика в законодавчому просторі України. *Актуальні проблеми держ. упр.* 2008. № 2. С. 370–381.
- Законодавство України: база даних. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/> (дата звернення: 15.09.2020).

References

- Azhniuk, B. (2017). *Movne zakonodavstvo i movne planuvannia v suchasni Ukraini* [Language Legislation and Language Planning in Modern Ukraine]. *Movoznavstvo*. Is. 4. P. 28–40 [in Ukrainian].
- Analitychnyi ohliad «Stanovyshche ukrainskoi movy v Ukraini v 2012 rotsi» (2012) [Analytical review «The situation of the Ukrainian language in Ukraine in 2012»]. Retrieved from: <https://prostirsvobody.org/news/0/460/>
- Besters-Dilger, Y. (2010). *Ukrainska movna polityka z 1991 po 2009 rik: pohliad z zovni* [Ukrainian language policy from 1991 to 2009: an outside view]. *Mova i suspilstvo* : zbirnyk naukovykh prats. Lviv : VTs Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka. Vup. 1. P. 88–94 [in Ukrainian].
- Hoshovska, V. A. (2013). *Movna polityka v Ukraini* [Language policy in Ukraine]. Kyiv : NADU. P. 36 [in Ukrainian].
- Hrytsenko, P. (2018). *Ukrainska mova: derzhavna i derzhavotvorcha* [Ukrainian Language: State and State-Building]. *Ukrainskyi informatsiinyi prostir*. Vup. 1. P. 32–42 [in Ukrainian].
- Dziuba, I. M. (1998). *Internatsionalizm chy rusyfikatsiia?* [Internationalism or Russification?]. Kyiv : Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia». P. 276 [in Ukrainian].
- Dmytruk, N. (2013). *Parady rehionalnykh mov zachepyly 10 rehioniv Ukrainy* [Regional language parades affected 10 regions of Ukraine]. *Ukrainskyi Tyzhden*. January 21. Retrieved from: <https://tyzhden.ua/News/72922>

- Кісс Н. С. Мовне питання в політичній риторичі України (на матеріалі президент. виборів 2019 р.). *Укр. мова*. 2020. № 1. С. 98–112.
- Конституційне подання 51 депутата щодо конституційності Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 21.06.2019. *Конституційний суд України*. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/3_4094_r.pdf (дата звернення: 15.09.2020).
- Куць О. М. Мовна політика в державотворчих процесах України. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2004. С. 180.
- Литвиненко О. Про напрями вдосконалення мовного законодавства України. Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/pro-napryami-vdoskonalennya-movnogo-zakonodavstva-ukraini> (дата звернення: 15.09.2020).
- Лопушинський І. П. Державна мовна політика в Україні: сучасні реалії та перспективи. *Наукові праці. Державне управління*. 2012. Вип. 182. Т. 194. С. 20–25.
- Марусик Тарас. Державна мовна політика в Україні останнього десятиліття. *Універсум*. URL: <http://universum.lviv.ua/journal/2015/2/marusyk.htm> (дата звернення: 15.09.2020).
- Масенко Лариса. Мовна політика України у 2017–2019 роках. *Укр. мова*. 2019. № 9. С. 40–51.
- Масенко Лариса. Мовний конфлікт в Україні: шляхи розв'язання. *Укр. мова*. 2018. № 2. С. 20–35.
- Масенко Лариса. Нариси з соціолінгвістики. Київ : Видавн. дім «Києво-Могилян. акад.», 2010. 243 с.
- Національний склад УРСР (за даними перепису населення СРСР 1989 року). *Лікбез*. URL: <http://likbez.org.ua/ua/census-1989-ussr.html> (дата звернення: 15.09.2020).
- Погрібний Анатолій. Світовий мовний досвід та українські реалії. Київ: Медобори, 2003. 72 с.
- Пономарів О. Коли ж скресне крига? Українська мова на рідній землі. *Київ*. 1990. № 1. С. 140.
- Приступенко Тетяна. Мовна політика України: ретроспективний огляд за часи незалежності держави. *Образ*. 2018. Вип. 1. С. 6–18.
- Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про засади державної мовної політики» : Проект Закону від 29.12.2012 № 1190. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45291 (дата звернення: 15.09.2020).
- Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації : Закон України від 23.05.2017 № 2054-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2054-19#Text> (дата звернення: 15.09.2020).
- Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програмах телерадіоорганізацій : Закон України від 16.06.2016 № 1421-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1421-19#Text> (дата звернення: 12.08.2020).
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо навчання державною мовою в закладах освіти : Проект Закону від 31.10.2019
- Yevsieieva, H. P. (2008). *Movna polityka v zakonodavchomu prostori Ukrainy* [Language Policy in the Legislative Space of Ukraine]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*. Is. 2. P. 370–381 [in Ukrainian].
- Zakonodavstvo Ukrainy: Baza danykh. (n.d.). [Legislation of Ukraine: Database.] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>
- Kiss, N. S. (2020). *Movne pytannia v politychnii rytorytsi Ukrainy (na materialy prezydentskykh vyboriv 2019 roku)* [The language Issue in the Political Rhetoric of Ukraine (on the Material of the 2019 Presidential Election)]. *Ukrainska mova*. Is. 1. P. 98–112 [in Ukrainian].
- Konstytutsiine podannia 51 deputata shchodo konstytutsiinosti Zakonu Ukrainy «Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi» (2019, June 21) [Constitutional submission]. Constitutional Court of Ukraine. Retrieved from: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/3_4094_r.pdf
- Kuts, O. M. (2004). *Movna polityka v derzhavotvorchykh protsesakh Ukrainy* [Language policy in the state-building processes of Ukraine]. Kharkiv : V.N. Karazin KhNU. P. 180 [in Ukrainian].
- Lytvynenko, O. (2018). *Pro napriamy vdoskonalennia movnoho zakonodavstva Ukrainy*. *Analitychna zapyska* [Directions of Improvement of the Language Legislation of Ukraine. Analytical note]. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/pro-napryami-vdoskonalennya-movnogo-zakonodavstva-ukraini>
- Lopushynskiy, I. P. (2012). *Derzhavna movna polityka v Ukraini: suchasni realii ta perspektyvy* [State Language Policy in Ukraine: Modern Realities and Prospects]. *Naukovi pratsi. Derzhavne upravlinnia*. Vyp. 182. Vol. 194. P. 20–25 [in Ukrainian].
- Marusyk, T. (2015). *Derzhavna movna polityka v Ukraini ostannoho desiatylyttia* [State Language Policy in Ukraine in the Last Decade]. *Universum*. Retrieved from: <http://universum.lviv.ua/journal/2015/2/marusyk.htm>
- Masenko, L. (2019). *Movna polityka Ukrainy u 2017–2019 rokakh* [Language Policy of Ukraine in 2017–2019]. *Ukrainska mova*. Is. 9. P. 40–51 [in Ukrainian].
- Masenko, L. (2018). *Movnyi konflikt v Ukraini: Shliakhy rozv'iazannia* [Language Conflict in Ukraine: Ways to Resolve]. *Ukrainska mova*. Is. 2. P. 20–35 [in Ukrainian].
- Masenko, L. (2010). *Narysy z sotsiolingvistyky* [Sociolinguistics Essays]. Kyiv : Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia». P. 243 [in Ukrainian].
- Natsionalnyi sklad URSSR (za danymy perepysu naselennia SRSSR 1989 roku) (1989) [National composition of the USSR (according to the 1989 census of the USSR)]. Retrieved from: <http://likbez.org.ua/ua/census-1989-ussr.html>
- Pohribnyi, A. (2003). *Svitovyi movnyi dosvid ta ukrainski realii* [World Language Experience and Ukrainian Realities]. Kyiv : Medobory. P. 72 [in Ukrainian].
- Ponomariv, O. (1990). *Koly zh skresne kryha? Ukrainska mova na ridnii zemli* [When will the ice break? Ukrainian language in the native land]. *Kyiv*. Is. 1. P. 140 [in Ukrainian].

- № 2362. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67249 (дата звернення: 15.09.2020).
- Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо забезпечення захисту мовних прав національних меншин : Проект Закону від 29.08.2019 № 1125. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=66407 (дата звернення: 15.09.2020).
- Про внесення змін до Закону України «Про освіту» : Проект Закону від 18.02.2020 № 3077-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=68175 (дата звернення: 15.09.2020).
- Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України (щодо мови роботи) : Проект Закону від 18.02.2020 № 3084. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=68176 (дата звернення: 15.09.2020).
- Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19/ed20190425#Text> (дата звернення: 15.09.2020).
- Про засади державної мовної політики : Закон України у ред. від 03.07.2012 № 5029-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17/ed20120703#Text> (дата звернення: 15.09.2020).
- Про інформацію : Закон України у ред. від 02.10.1992 № 2658-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed19921002#Text> (дата звернення: 15.09.2020).
- Про кінематографію : Закон України у ред. від 13.01.1998 № 9/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-вр/ed19980113#Text> (дата звернення: 15.09.2020).
- Про Конституційний Суд України : Закон України у ред. від 16.10.1998 № 422/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/96-вр/ed19961016#Text> (дата звернення: 15.09.2020).
- Про Концепцію державної мовної політики : Закон України від 15.02.2010 № 161/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010> (дата звернення: 20.08.2020).
- Про мови в Україні : Проект Закону від 07.09.2010 № 1015-3. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF0S703A.html (дата звернення: 15.09.2020).
- Про мови в Україні : Проект Закону від 29.08.2019 № 1103. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66371 (дата звернення: 15.09.2020).
- Про мови в Українській РСР : Закон Української РСР від 28.10.1989 № 8312-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8312-11/ed19891028#Text> (дата звернення: 15.09.2020).
- Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 15.09.2020).
- Про Раду з питань мовної політики : Указ Президента України від 24.02.1997 № 164/97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Prystupenko, T. (2018). *Movna polityka Ukrainy: retrospektyvnyi ohliad za chasy nezalezhnosti derzhavy* [Language Policy of Ukraine: a Retrospective Review Since the Independence of the State]. *Obraz*. Vup. 1. P. 6–18 [in Ukrainian].
- Pro vyznannia takym, shcho vtratyv chynnist, Zakonu Ukrainy «Pro zasady derzhavnoi movnoi polityky»: Proiekt Zakonu Ukrainy (2012, December 29) Is. 1190 [On recognizing the Law of Ukraine «On the Principles of State Language Policy»: Draft Law]. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45291
- Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo movy audiovizualnykh (elektronnykh) zasobiv masovoi informatsii : Zakon Ukrainy vid 23.05.2017. Is. 1054-VII [On Amendments to Certain Laws of Ukraine Concerning the Language of Audiovisual (Electronic) Mass Media: Law of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2054-19#Text>
- Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo chastky muzychnykh tvoriv derzhavnoiu movoiu u prohramakh teleradioorhanizatsii : Zakon Ukrainy vid 16.06.2016 № 1421-VIII [On Amendments to Certain Laws of Ukraine Concerning the Share of Musical Works in the State Language in the Programs of Television and Radio Organizations : Law of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1421-VIII#Text>
- Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo navchannia derzhavoiu movoiu v zakladakh osvity : Proiekt Zakonu vid 31.10.2019, № 2362 [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning State Language Teaching in Educational Institutions : Draft Law]. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67249
- Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro osvitu» shchodo zabezpechennia zakhystu movnykh prav natsionalnykh menshyn : Proiekt Zakonu vid 29.08.2019 № 1125 [On Amendments to the Law of Ukraine «On Education» to Ensure the Protection of the Language Rights of National Minorities : Draft Law]. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=66407
- Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro osvitu» : Proiekt Zakonu vid 18.02.2020 № 3077-1 [On Amendments to the Law of Ukraine «On Education»: Draft Law]. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=68175
- Pro vnesennia zmin do Rehlamentu Verkhovnoi Rady Ukrainy (shchodo movy roboty) : Proiekt Zakonu vid 18.02.2020 № 3084 [On Amendments to the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine (Regarding the Language of Work) : Draft Law]. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=68176
- Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi : Zakon Ukrainy vid 25.04.2019 № 2704-VII [On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language : Law of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19/ed20190425#Text>

- rada.gov.ua/laws/show/164/97#Text (дата звернення: 15.09.2020).
- Радевич-Винницький Ярослав. Україна: від мови до нації. Дрогобич : Видавн. фірма «Відродження», 1997. 360 с.
- Рішення Конституційного Суду України від 14.12.1999 № v010p710-99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#Text> (дата звернення: 15.09.2020).
- Рішення Конституційного Суду України від 28.02.2018 № v002p710-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18#n55> (дата звернення: 15.09.2020).
- Розгляд справи щодо конституційності Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Конституційний Суд України від 07.07.2020. URL: <http://www.ccu.gov.ua/novyna/rozglyad-spravy-shchodo-konstytuciynosti-zakonu-ukrayiny-pro-zabezpechennya-funkcionuvannya> (дата звернення: 15.09.2020).
- Сергеева О. Ю. Конституційно-правові засади регулювання мовних відносин в Україні (1991–2006 рр.). *Держ. буд.* 2007. № 1. URL: <http://www.nbuv.ua/e-book/db/2007-1-1/doc/4/07.pdf> (дата звернення: 15.09.2020).
- Універсал національної єдності від 03.08.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0010100-06#Text> (дата звернення: 15.09.2020).
- Щур Марія, Горбатенко Сергій. Майже 200 тисяч учнів перейшли на українську, і це незворотно – мовний омбудсмен. *Радіо свобода*. 2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/mayzhe-200-tysyach-uchniv-pereyshly-na-ukrayinsku-i-tse-nezvorotno-movnyy-ombudsmen/30817619.html> (дата звернення: 15.09.2020).
- Opinion on the Law on Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language Adopted by the Venice Commission at its 121st Plenary Session (Venice, 6–7 December 2019). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)032-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)032-e) (дата звернення: 15.09.2020).
- Opinion on the Provisions of the Law on Education of 5 september 2017 Which Concern the Use of the State Language and Minority and Other Languages in Education Adopted by the Venice Commission at its 113th Plenary Session (8–9 December 2017). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)030-e) (дата звернення: 15.09.2020).
- Pro zasady derzhavnoi movnoi polityky : Zakon Ukrainy vid 03.07.2012 № 5029-VI [On the Principles of State Language Policy : Law of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17/ed20120703#Text>
- Pro informatsiiu : Zakon Ukrainy vid 02.10.1992 № 2658-XII [On Information : Law of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed19921002#Text>
- Pro kinematohrafiu : Zakon Ukrainy vid 13.01.1998 № 9/98-BP [On Cinematography : Law of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-bp/ed19980113#Text>
- Pro Konstytutsiinyi Sud Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 16.10.1998 № 422/96-BP [On the Constitutional Court of Ukraine : Law of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/96-bp/ed19961016#Text>
- Pro Kontseptsiu derzhavnoi movnoi polityky : Zakon Ukrainy vid 15.02.2010 № 161/2010 [On the Concept of State Language Policy: Law of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010>
- Pro movy v Ukraini : Proiekt Zakonu vid 07.09.2010 № 1015-3 [On Languages in Ukraine : Draft Law]. Retrieved from: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF0S703A.html
- Pro movy v Ukraini : Proiekt Zakonu vid 29.08.2019 № 1103 [On Languages in Ukraine : Draft Law]. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66371
- Pro movy v Ukrainskii RSR : Zakon Ukrainskoi RSR vid 28.10.1989 № 8312-XI [On Languages in the Ukrainian SSR : Law of the Ukrainian SSR]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8312-11/ed19891028#Text>
- Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII (2017, September 05) [On Education : Law of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Pro Radu z pytan movnoi polityky : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.02.1997 № 164/97 (1997, February 24) [On the Council for Language Policy : Decree of the President of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164/97#Text>
- Radevych-Vynnytskyi, Y. (1997). *Ukraina: vid movy do natsii [Ukraine: from Language to Nation.]*. Drohobych : Vydavnycha firma «Vidrodzhennia». P. 360 [in Ukrainian].
- Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 14.12.2019, № v010p710-99 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine № v010p710-99]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#Text>
- Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 18.02.2018 № v002p710-18 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine № v002p710-18]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18#n55>
- Rozghliad spravy shchodo konstytutsiinosti Zakonu Ukrainy «Pro zabezpechennia funkcionuvannia ukraïnskoi movy yak derzhavnoi» (2020, July 07). [Consideration of the case on the constitutionality of

the Law of Ukraine «On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language»]. Constitutional Court of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ccu.gov.ua/novyna/rozglyad-spravy-shchodo-konstytucijnosti-zakonu-ukrayiny-pro-zabezpechennya-funkcionuvannya>

Serhieieva, O. (2007). *Konstytutsiino-pravovi zasady rehulivannia movnykh vidnosyn v Ukraini (1991–2006 rr.)* [Constitutional and Legal Principles of Regulation of Language Relations in Ukraine (1991–2006)]. *Derzhavne budivnytstvo*. Is. 1. Retrieved from: <http://www.nbu.gov.ua/e-book/db/2007-1-1/doc/4/07.pdf>

Universal natsionalnoi yednosti (2006, August 03). [Universal of National Unity]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0010100-06#Text>

Shchur, M., & Horbatenko, S. (2020). *Maizhe 200 tysiach uchniv pereishly na ukraïnsku, i tse nezvorotno – movnyi ombudsmen* [Almost 200,000 students have switched to Ukrainian, and this is irreversibly – Language Ombudsman]. *Radio Svoboda*. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/mayzhe-200-tysyach-uchniv-pereyshly-na-ukrayinsku-i-tse-nezvorotno-movnyy-ombudsmen/30817619.html>

Opinion on the Law on Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language Adopted by the Venice Commission at its 121st Plenary Session (2019, December 6–7). Venice Commission. Retrieved from: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)032-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)032-e)

Opinion on the Provisions of the Law on Education of 5 september 2017 Which Concern the Use of the State Language and Minority and Other Languages in Education Adopted by the Venice Commission at its 113th Plenary Session (2017, December 8–9). Venice Commission. Retrieved from: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)030-e)

Кантур Олександр Михайлович, аспірант кафедри мовної підготовки і комунікації в публічному управлінні, Національна академія державного управління при Президенті України, 03057, Україна, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 20

Цитування: Кантур О. М. Вплив інституту президентства на формування державної мовної політики України. *Вісн. НАДУ. Серія «Державне управління»*. 2020. № 4 (99). С. 57–68.

Стаття надійшла: 02.11.2020

Схвалено до друку: 16.12.2020

Kantur, Oleksandr M., Postgraduate student of Chair of Language Education and Communication in the Public Administration, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, 20, Anton Tsedyk St., Kyiv, 03057, Ukraine
E-mail: kantur.mip@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8351-6210>

Citation: Kantur, O. M. (2020). *Vplyv instytutu prezidentstva na formuvannya derzhavnoyi movnoyi polityky Ukrainy* [The influence of the institution of presidency on the formation of the state language policy of Ukraine]. *Bulletin of the NAPA. Series «Public Administration»*. Is. 4 (99). P. 57–68 [in Ukrainian].

Article arrived: 02.11.2020

Accepted: 16.12.2020